

USE OF PEDAGOGICAL TAXONOMY IN THE PROCESS OF HIGHER EDUCATION

Musaeva Nodira Nizamovna

Bukhara State University Associate Professor, d.p.s. (DSc),

Akhrarova Shoirra Batirovna

Master of Asia International University

Abstract: In this article the actuality of the use of pedagogical taxonomies in the higher educational process, its peculiarities, methods and methods, and its application is clear.

Keywords: pedagogical technologies, Blum taxonomy, innovation, method, knowledge, understanding, application, analysis, synthesis, evaluation, attitude.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТАКСОНОМИИ В ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мусаева Нодира Низомовна

Д.п.н. (DSc), доцент Бухарского государственного университета

Ахрарова Шоира Батировна

Магистр Азиатского международного университета.

Аннотация: В данной статье освещена актуальность использования педагогической таксономии в высшем образовательном процессе, ее особенности, методы и способы ее применения.

Ключевые слова: педагогические технологии, знания, таксономия Блума, инновация, метод, представление, знание, понимание, применение, анализ, синтез, оценка, отношение.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida ta'lim - raqobatbardosh, yuksak kasbiy madaniyatga, ijodiy va ijtimoiy faollikka ega yangi avlod kadrlarini tayyorlashga qaratilgan [5]. Shu munosabat bilan real ta'lim natijalariga erishish o'qituvchi kasbiy mahoratining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Shunday ekan, oliy o'quv yurtlari talabalariga nafaqat ma'lum bilim, ko'nikma, ko'nikma va malakalarni egallashga, balki ularning mustaqil fikrlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan shunday usul va usullarni o'quv jarayoniga joriy etishning yaxlit mexanizmini yaratish o'qitishning muhim muammosidir va boshqa o'quv fanlari bilan bir qatorda muhim rol o'ynaydigan intellektual qobiliyatlardir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqot jarayonida Ta'lim to'g'risida qonun, mavzuga doir adabiyotlar hamda internet manbalaridan foydalanildi. Maqolani yozish davomida nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, mantiqiylik tamoyillari qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida ta'lim - raqobatbardosh, yuksak kasbiy madaniyatga, ijodiy va ijtimoiy faollikka ega yangi avlod kadrlarini tayyorlashga qaratilgan. Shu munosabat bilan real ta'lim natijalariga erishish o'qituvchi kasbiy mahoratining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Shunday ekan, pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalariga nafaqat ma'lum bilim, ko'nikma, ko'nikma va malakalarni egallashga, balki ularning mustaqil fikrlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan shunday usul va usullarni o'quv jarayoniga joriy etishning yaxlit mexanizmini yaratish o'qitishning muhim muammosidir va boshqa o'quv fanlari bilan bir qatorda muhim rol o'ynaydigan intellektual qobiliyatlardir. Ta'lim ijtimoiy institut sifatida o'zining maqsadi, mazmuni, o'quv dasturlarini o'zida mujassamlashtirgan tizim bo'lib, ta'limning oldingi darajalarini hisobga olgan holda, keyingilari bashorat qilinadi. Binobarin, o'quv mashg'ulotlarining mazmuni va konstruksiyasi didaktika, ilmiy xarakter, qulaylik, ko'rinishlilik, tizimlilik ketma-ketligi, o'quvchilar ongi va faolligi, bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni o'zlashtirish kuchi, o'zaro bog'liqlik kabi tamoyillarga mos keladi. O'quv jarayonining

qonuniyatlarini ochishga asoslangan sub'ektlararo munosabatlardan foydalanish, metodika o'qitish tamoyillarini, shuningdek, amaliyotga rahbarlik qilish uchun dastlabki ma'lumotlar bo'lgan shaxsiy qoidalarni ishlab chiqadi.

O'qitish metodikasi o'qitishning muammolari, maqsad va vazifalarini ishlab chiqadi. O'qitish maqsadi oliy ta'limning ta'lim va tarbiyaviy vazifalariga, ilmiy xarakterdagi talablarga va talabalarning yosh xususiyatlariga javob berishi kerak. Zamonaviy ta'lim tizimlarida ta'lim shaklidan qat'i nazar, muayyan yagona talablar yoki standartlar bilan ifodalanadigan natijani (ta'limning yakuniy natijasi) baholash tendentsiyasi mavjud. O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish darajasini aniqlash, o'lchash va baholash masalalari hozirgi vaqtda o'qitish amaliyotida markaziy masalalardan biri hisoblanadi. Agar o'rganish maqsadi talaba nimani bilishi va nima qila olishi kerakligini belgilab qo'ysa, o'quv maqsadlari maqsad sari qanday harakat qilish kerakligi haqidagi savolga javob beradi. Shu munosabat bilan o'qitish metodikasida pedagogik ta'lim maqsadlarining ierarxik ketma-ketligi masalasini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Taksonomiya (yunoncha "taksi" – "joylashuv", "tuzilma", "tartib" va "nomos" – "qonun" degan ma'noni anglatadi) - voqelikning murakkab tashkil etilgan sohalarini tasniflash va tizimlashtirish nazariyasining ierarxik tuzilmasidir. "Taksonomiya" atamasini fanga shveysariyalik botanik O.Dekandol kiritgan va o'simliklar tasnifini ishlab chiqqan. Ta'lim texnologiyasi doirasida Benjamin Blum 1956 yilda pedagogik maqsadlarning birinchi taksonomiyasini yaratdi. Shu bilan birga, B.Blum va N.Krauder ta'lim maqsadlarini uch yo'nalishga ajratdilar: kognitiv (o'quv predmeti mazmunini o'zlashtirishga qo'yiladigan talablar) psixomotor (nerv-mushak faoliyatini rivojlantirish) va affektiv (o'rganilayotgan narsaga hissiy munosabat). O'qitish metodologiyasida kognitiv sohani qamrab oluvchi birinchi taksonomiya o'quv maqsadlarining oltita toifasini o'z ichiga oladi:

bilim (aniq material, terminologiya, faktlar, ta'riflar va boshqalar);

mezonlar va tushunish (tushuntirish, izohlash, ekstrapolyatsiya qilish);

qo'llanilishi: (qo'llash)

tahlil qilish (munosabatlar, qurilish tamoyillari);

sintez (rejani va mumkin bo'lgan harakatlar tizimini ishlab chiqish);

baholash (mavjud ma'lumotlarga asoslangan xulosa, tashqi mezonlar asosidagi xulosa)

Blum taksonomiyasiga asoslanib, L.S. Ilyushin turli darajadagi murakkablikdagi vazifalarni, shu jumladan bir nechta o'quv vazifalaridan bilimlarni jalb qilishni taklif qiladigan vazifalarni yaratishga imkon beruvchi konstruktiv to'plamini ishlab chiqdi.

O'zbekistonda pedagoglar va psixologlar O.Roziqov, B.Farberman, R.XJo'rayev, E.G'oziyevlar perarxik tashkillashtirishga ega bo'lgan ta'lim samaradorligiga ta'sir etuvchi bilish jarayonlari masalalarini o'rgandilar. Ular o'z asarlarida turli fan sohalarini bo'yicha talabalar uchun topshiriqlarga misollar keltiradilar, ularning natijalariga ko'ra talabalar o'rganishini turli darajalarda baholash mumkin.¹ E.Goznevning fikricha, o'qitish va o'rganish shunchaki fikrlashdan ko'ra ko'proqdir. Shuningdek, u talabalar va o'qituvchilarning his-tuyg'ulari, e'tiqodlari, shuningdek, sinfdagi ijtimoiy va madaniy vaziyatni o'z ichiga oladi.

Pedagogik texnologiya tarafdorlari taklif etgan o'quv maqsadlarini aniqlash usuli, o'zining yuqori darajadagi aniqlashtirish imkoniyatiga ega bo'lishi bilan ajralib turadi. O'quv maqsadlari talabaning ishonchli o'lchash va tashqaridan bilib olish mumkin bo'lgan hatti-harakatida ifodalanib, ular o'qitish natijalari orqali shakllantiriladi. Shu bilan birga, talabalarning bu hatti-harakatlarini o'qituvchi yoki ekspert aniq kuzatib baholashi ham mumkin bo'ladi. Albatta, bu samarali g'oya dastlab ko'p qarshiliklarga uchradi. qanday usul bilan o'qitish natijasini talaba hatti-harakatlariga o'tkazish mumkin? Bu o'tkazishda qat'iy bir xil

¹ Dr Dilorom M. Shamsieva Таксономия основных категорий в процессе обучения русской литературе bosma O'quv uslubiyo qo'llanma. «Navro'z» nashriyoti. Toshkent, 2018

ma`noni qanday saqlab qolish mumkin? Bu kabi muammolar asosan quyidagi ikki xil usul bilan hal etilganligini qayd qilib o`tamiz.

1. O`quv maqsadlarining shunday tizimini yaratish kerakki, uning ichida o`quv maqsadlarining toifalari va darajalari ketma-ketligi aniq belgilangan bo`lsin. O`quv maqsadlarining bunday tizimi **pedagogik taksonomiya** deb ataladi.

2. O`quv maqsadlarini ifodalash uchun shunday aniq va tushunarli tilni topish kerakki, o`qituvchi bu til orqali maqsadlarni aniq ifodalaydigan bo`lsin.

Demak, o`quv maqsadlarini belgilashga yuqorida qayd qilingan aniqlik kiritish, pedagogik texnologiyaning odatdagi o`qitish usullaridan tubdan farq kiluvchi dastlabki, eng muhim jihatlaridan biri bo`lib hisoblanadi.

O`quv maqsadlarini o`ta aniq belgilanishi, unga erishganlikni yaqqol nazorat qilishga imkon beradi. Bu esa, o`z navbatida talaba shaxsini rivojlanib borayotganlik darajasini hamda o`qituvchi faoliyatidagi kamchiliklarni o`z vaqtida aniqlab, ularni bartaraf qilish demakdir.

V. Okon tadqiqotlarida ta`kidlanganidek, pedagogik maqsadlarni aniqlashga uch xil yondashish mumkin:

a) pedagogik maqsadlar bir yoki bir necha o`quv maqsadlari tavsifi orqali ifodalanadi, lekin ular turkumlarga ajratilmaydi;

b) o`quv maqsadlari turkumlarga ajratilib, ularni yozma tafsiloti bayon etiladi. MDH mamlakatlari pedagogikasida keng qo`llanilayotgan, mashg`ulotning ta`lim berish, tarbiyalash va shaxsni kamol toptirish maqsadlarini belgilash bunga yaqqol misol bo`lishi mumkin. O`quv maqsadlari bu usulda ifodalanganda maqsadlar o`zaro taqqoslashga qulay bo`lib, faoliyatni bu maqsadlarga erishishga yo`nalganligi ta`minlanadi, lekin ularga erishganlik haqida yaxlit tasavvurga ega bo`lish uchun imkoniyat bo`lmaydi;

v) **o`quv maqsadlarini, ularni alohida qismlarga ajratib aniqlashtirish bo`lib, u jahon pedagogikasida keng tarzda ommalashgan.** Bunday yondashuvga asosan o`quv maqsadlarining har bir alohida qismlariga erishilganlikni aniq o`lchash mumkin. O`quv maqsadlari tizimini yaratib, o`zaro bog`liqlik ketma-ketligida joylashtiriladi, ya`ni ularning taksonomiyasi tuziladi.

Pedagogik maqsadlarni bunday sxema bo`yicha tuzishga birinchi marta AQSH olimlari e`tibor berganlar. Ikkinchi jahon urushidan so`ng kollejlarga kirish imtihonlarini qabul qilish qo`mitasining bir gurux pedagog va psixologlari mashhur psixolog B.Blum rahbarligida pedagogik maqsadlarni qat`iy ifodalash va tartiblashtirish bo`yicha ko`p yillik izlanishlar olib bordilar.

1956 yilda «taksonomiya»ning birinchi qismi nashrdan chiqdi. Unda o`quv maqsadlarini kognitiv (bilish) sohada ifodalanishi bayon etilgan edi. O`quv maqsadlarining bu tizimi keng halqaro miqyosda mashhur bo`lib ketdi. Uni o`qitishni rejalashtirish va natijasini baholashda qo`llay boshladilar. Bu tizim-fan (kurs)larni tajribaviy baholashda asosiy qurol bo`lib hisoblandi.

O`quv maqsadlariga muvofiq bo`lgan shaxs faoliyati sohalari. (kognitiv, affektiv, psixomotor). Biz B.Blum taksonomiyasining mazmuni va uning o`qituvchi uchun qanday amaliy yordam berishi haqida to`xtalamiz. Avvalo o`quv maqsadlariga muvofiq bo`lgan shaxs faoliyati sohalarini tavsiflab o`taylik.²

1. **Kognitiv (bilishga oid) soha.** Bu - o`qilgan materialni eslab qolish va uni takroran aytib berishdan boshlab, to`zlashtirilgan bilimlarni to`la anglab, ularni oldin o`rganilgan g`oya, uslub va harakat usullari bilan uyg`unlashtirib tasavvur etish hamda bilimlarni egallashgacha bo`lgan muammolarni hal etilishini o`z ichiga oladi.

1. ² Farberman B. L. *Progressivnyye pedagogicheskiye texnologii T. : IPVSSh. 1999. -84 s.*

2. <https://fayllar.org/oquv-maqsadlarini-belgilash-usullari-pedagogik-taksonomiya-haq.html>

Ekspertlar bahosi hamda B.Blum va uning xodimlarini ta'kidlashlaricha, o'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijasida adabiyotlar tahlili, dasturlar, darsliklar, dars berish amaliyotidagi o'quv maqsadlarining aksariyati kognitiv sohaga tegishli bo'lishi aniqlangan. Lekin shunga qaramasdan, Blum taksonomiyasida ayrim kamchiliklar ham mavjud ekanligini e'tirof etish lozim. Avvalo shuni ta'kidlash kerakki, u muhim didaktik omillar ko'nikma va malaka tushunchalarini chetlab o'tadi. Blum bu tushunchalardan foydalanadi, lekin ularni rivojlantirmaydi, ijodiy fikrlash muammosi ham hal etilmagan, aynan bu Gilford taksonomiyasida o'zining to'la ifodasini topgan. Blum taksonomiyasida «qaror qabul qilish» va uning amaliy natijasi bo'lgan «faoliyat» aks etmagan. Shuningdek, «tahlil» va «sintez» toifalari, «tushunish»dan keyin joylashtirilgan. Vaholanki, biror tizim to'g'risida to'la tushunchaga ega bo'lish uchun avvalo, uning qismlari va ular orasidagi bog'lanishni (tahlil), shuningdek uning qismlari qay tartibda o'zaro bog'lanib yaxlitlikni tashkil etishni (sintez) aniqlash zarur bo'ladi. Ehtimol Blum taksonomiyasida o'quv maqsadlari toifalarini quyidagi tartibda joylashtirish lozimdir: axborot qabul qilish, tahlil va sintez, tushunish, qo'llash, baholash Blum taksonomiyasining yuqorida qayd qilingan ba'zi kamchiliklari ko'pgina yangicha taksonomiya yaratuvchilar e'tiborida bo'ldi. Lekin ular yetarli darajada muvaffaqiyatga erisha olmagan bo'lsalarda, yaratilgan taksonomiyalarning yutuq va kamchiliklarini taqqoslash uchun 1-jadvalga murojaat qilamiz.

Kognitiv (bilishga oid) sohaga oid taksonomiyalar

1-jadval

Muallif	Taksonomik toifalar					
Blum va boshqalar 1956 yil	Bilish	Tushunish	Qo'llash	Tahlil	Sintez	Baholash
Gilford 1967 yil	1. Bilish 2.Xotira		4.Konvergent, yaratuvchanlik	3.Divergent, yaratuvchanlik		5. Baholash
Mak Gyur 1969 yil	1. Bilish	2.Umumlash- tirish	3. Oddiy muammoni hal qilish	4.Murakkab muammoni hal qilish	6.Sintez	5. Baholash
Gronland 1970 yil	1. Bilish	2. Tushunish	3.qo'llash	4.Fikrlash qobiliyati		
Vandeveld 1975 yil	1. Bilish	2. Tushunish	3.qo'llash	4. Tahlil	5. yaratuvch anlik	6. Baholash
D. Xeynot 1977 yil	1.Takror- lash	2.Konsepsiya yaratish	3. qoidalarni qo'llash	4.Divergent tafakkur	5.Muam- moni hal qilish	

Bu jadvaldan ko'rinib turibdiki, ba'zi taksonomiyalarda Blum taksonomiyasining aynan o'zini yoki uning bir qismini takrorlanadi xolos. L. Vandeveld taksonomiyasida esa faqat «sintez» toifasi «yaratuvchanlik» bilan almashtirilgan xolos. Ayrim taksonomiya yaratuvchilar «muammoni hal qilish»ga ham alohida e'tibor berganlar. Bu yo'nalishda Gilford boshqalarga nisbatan chuqurroq izlanib, konvergent muammo bir necha variantli yechimga ega bo'lgan hollarni aks ettiradigan tafakkur turlarini ajratib ko'rsatadi. Gilford bu ikki operatsiyadan tashqari inson qobiliyatlarining uch omili: bilish, xotira va baholashni ham farqlab ko'rsatadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, Gronland taksonomiyasidan boshqa birorta taksonomiyalarda tafakkur alohida toifa sifatida ko'rsatilmagan, barcha mualliflar esa, qiziquvchanlik va motiv kabi o'zgaruvchanlikni chetlab o'tganlar. Shuning bilan bir qatorda ularning hammasi bilimga, uni egallash va tushunishga alohida e'tibor berganlar. Xotiraga faqat Gilfordgina o'zgaruvchi sifatida

qaragan, uning taksonomiyasidagi «yaratuvchanlik» tafakkurni rivojlantirishga yo`naltirilgan. Kognitiv sohada yaratilgan taksonomiyalarni taqqoslar ekanmiz, bu sohada Blum taksonomiyasidan mukammalrog`i yaratilmaganligini alohida e`tirof etish lozim.

2. **Affektiv (hissiyotli-qadriyatli) soha.** Unga oddiy idrok qilish, qiziqish, qadriyatlar yo`nalishlari va munosabatlarni o`zlashtirishga tayyor bo`lishdan boshlab, to talabani atrof-dunyoga nisbatan hissiy-shaxsiy munosabatda bo`lishini shakllantiruvchi maqsadlar kiradi. qiziqish va moyillikni, u yoki bu kechinmalarga hamdard bo`la olish, voqyealarga bo`lgan munosabat, uni anglash va faoliyatda namoyon bo`lishini shakllantirish maqsadlari ana shular jumlasidandir. Yuqoridagi jadvalda ko`rganimizdek, zamonaviy taksonomiyalarda yakuniy natijani bevosita o`lchash uchun, unga erishishga olib boruvchi yo`llar va bosqichlarni ajratib ko`rsatish, ya`ni «yomon bo`lsa ham yo`l afzal» qabilida ish tutish zarur ekan. Affektiv sohada yakuniy natijaga olib boruvchi oraliq bosqichlarni ajratib ko`rsatish birmuncha murakkabdir, chunki bu sohada asosan ko`p variantli (divergent) o`zgaruvchilar amal qiladilar. D. Kratvol, V. Blum va B. Masiilar 1956 yilda yaratgan taksonomiya, affektiv (hissiyot) soha maqsadlarini o`ziga xos, «jarayonli» qamrab olishga urinishlardan eng muvaffaqiyatlisi bo`lib hisoblanadi. Uning mavjud besh qismi quyidagicha ifodalanadi:

I. Idrok etish:

- 1) anglash,
- 2) idrok qilishga istak vujudga kelishi va yoki unga tayyor bo`lish,
- 3) ixtiyoriy diqqat.

II. Ta`sirga javob berish:

- 1) bo`ysunuvchi tarzda javob berish,
- 2) ixtiyoriy tarzda javob berish,
- 3) ta`sirga javob berishdan mamnuniyat hosil qilish.

III. qadriyatli yo`nalishlarni o`zlashtirish:

- 1) qadriyatli yo`nalishlarni qabul qilish (fikir paydo bo`lishi),
- 2) qadriyatli yo`nalishlarni afzal ko`rish,
- 3) qadriyatli yo`nalishlarga sodiqlik, ishonuvchanlik.

IV. qadriyatli yo`nalishlarni tashkil etish:

- 1) o`z munosabatini baholash, qadriyatli yo`nalishlar tizimini yaratish.

V. qadriyatli yo`nalishlar yoki ular majmuini faoliyatda aks etishi:

- 1) umumiy ko`rsatmalar berish,
- 2) qadriyatli yo`nalishlarni to`la o`zlashtirish va ularning faoliyatda aks ettirilishi.

Bu taksonomiya, subyekt tomonidan muhit yoki san`at asarlaridagi estetik ildizlarni, ularning ta`siri javob berish (II) orqali ongiga singdirib olish (I), baholash (III) va bu baholashni tashkil etish (IV)- qadriyatli yo`nalishlar tizimi va dunyoqarashni tanlay olishni aks ettiradi (V).

Bu yerda yaqqol ifodalangan ikkita umumiy darajani ajratib ko`rsatish mumkin:

- 1) biror ta`sirga javob berishni tanlashga tayyor bo`lish va uni qabul qilish darajasi,
- 2) to`la o`zlashtirish darajasi. U qadriyat yo`nalishini baholash, tashkil etish va mustahkamlashni qamrab oladi.

Mualliflar, hissiyotli jarayonning bunday tarkibiy tuzilishini yaratishda «internalizasiya» - biror xulqni dastlab yuzaki, so`ngra esa uni to`la his etib o`zlashtirish tushunchasini ishlatganlar. qadriyatlarining bunday, asta-sekin, borgan sari yuqori darajaga ko`tarilib o`zlashtirilishi natijasida, ular mustahkam ishonchga aylanadilar. O`zbekiston yoshlarini mustaqillik mafkurasi va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning bosqichma-bosqich olib borilayotganligi bunga yaqqol misoldir. 1964 yildan so`ng bir necha olimlar (Vilson, Vilyams, Gronlund, Smit) tomonidan ham affektiv sohaga oid taksonomiyalar yaratilgan. Lekin ular Kratvolning yuqorida bayon etilgan taksonomiyaga sezilarli o`zgartirish kirita olmaganlar. Shunday bo`lsada, Kratvol taksonomiyasida ham ayrim kamchiliklar mavjud. Xususan, unda subyektning estetik va ahloqiy

mamnuniyat hosil qilgandagi ichki kechinmalari o`z ifodasini topmagan. Bu holat polyak-filosof R. Ingardenning 1957 yillarda olib borgan tadqiqotlarida aniqlangan.

3. **Psixomotor (harakatga oid) soha.** Bu sohaga, u yoki bu harakat (motorli) faoliyatda manipulyasiya (harakat yo`nalishlarini tez va chaqqon o`zgartirish), asab-muskullarni muvofiqlashtirib boshqarish (koordinasiya) ni shakllantirishga oid maqsadlar kiradi. Bu o`rta maktabdagi o`quv maqsadlarining juda oz qismini qamrab oladi xolos. Yozuv, og`zaki nutq malakalari hamda jismoniy tarbiya va mehnat (kasb) ta`limi doirasidagi malakalar ana shular jumlasidandir. Lekin, kasb-hunar kollejarida talabalarga kasb o`rgatish jarayoni maqsadlarini aynan shu maqsadlar tashkil qiladi. Psixomotor sohasiga oid yaratilgan taksonomiyalar 2- jadvalda keltirilgan.

Jadvalda ko`rsatilgan to`rtta taksonomiyadan ikkitasi - Simpson va Beldvin taksonomiyalari deyarli bir-biriga o`xshashdir. Ularda faoliyatning birinchi bosqichi fikran idrok qilish bo`lib, u ikkinchi bosqichda fikran va hissiyotli sozlanishga, uchinchi bosqichda esa, biror kimni rahbarligida faoliyat ko`rsatishga olib keladi. To`rtinchi bosqichda pirovard natijada majmualashgan faoliyatni shakllanishiga imkon yaratuvchi avtomatlashgan faoliyatni anglatadi. Deyv dastlabki ikki bosqichni chetda qoldirib, nusxa ko`chirishni esa xarakatlarni avtomatlashtirish va to`la o`zlashtirishning dastlabki bosqichi deb hisoblaydi. Bruner modelida idrok e`tiborga olinmagan, faoliyat niyatlarni tanlashdan so`ngra asab tizimini moslashuvi, undan keyin esa axborotlarni anglash yo`li bilan faoliyatni to`la tashkil etish ta`minlanadi.

Psixomotor sohasiga oid taksonomiyalar.

2-jadval

Muallif	Taksonomik toifalar				
Simpson 1966 yil	1. Idrok	2. Harakatga tayyorlik	3. Boshqarila-digan faoliyat	4. avtomatlashtirish	5. Majmualashgan faoliyat
Deyv 1969 yil			1. Nusxa olish 2. Mani-pulyasiya	3. Aniqlik 4. Koor-dinasiya	5. Avtomatlashtirish, to`la o`zlashtirish
Beldvin 1971 yil	1. Idrok	2. Sozlanish	3. Boshqariladi- gan faoliyat	4. Mexanizm	5. Majmualashgan faoliyat
Bruner 1973 yil		1. Niyat		2. Asab tizimining moslashuvi	3. Faoliyat modeli

O`quv maqsadlarining qat`iy va ishonchli tizimini yaratishni faqat nazariyotchi olimlarni qiziqtiradigan mavhum (abstrakt) vazifa deb hisoblab bo`lmaydi. Maqsadlarning aniq, tartibli va iyerarxik turkumini yaratish, eng avvalo amaliyotchi pedagoglar uchun juda muhimdir. Buning sabablari quyidagicha:

1. O`quv jarayonida e`tiborni asosiy maqsadga qaratish. O`qituvchi taksonomiyadan foydalangan holda nafaqat o`quv maqsadlarni, balki asosiy vazifalarni, bundan keyingi faoliyatining tartibi va borishini ham belgilashi mumkin.

2. O`qituvchi va talabalar hamkorlikdagi faoliyatining aniqligi va oshkoraligi. Aniq o`quv maqsadlari o`qituvchi uchun talabalarga, ularning umumiy faoliyatidagi asosiy yo`nalishlarni tushuntirish, muhokama qila olish va ixtiyoriy qiziquvchi shaxslar (ota-onalar, tekshiruvchi) uchun ham aniq va tushunarli bo`lishini ta`minlash imkoniyatini beradi.

3. O`qitish natijalarini baholash andozasi (etalon) ni yaratish. Faoliyat natijalari orqali aniq ifodalangan o`quv maqsadlari, ularni ishonchli va holisona baholash imkoniyatini yaratadi.

Bunday etalon faqat o'qituvchi tomonidan yaratilishi shart emas. Uni talabalar bilan hamkorlikda (demokratik) yaratish ham maqsadga muvofiq bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Demak, o'quv maqsadlari taksonomiyasi jahon pedagogikasida fundamental izlanishlar natijasida vujudga kelgan. U o'quv maqsadlarini belgilashning eng ilg'or usuli bo'lib e'tirof etilgan. Taksonomiya tuzish ham nazariyotchi olimlar, ham amaliyotchi pedagoglar faoliyati samarasini oshirishning muhim omillaridan biri bo'lib hisoblanadi. O'zbekiston pedagoglari bu usulni qay darajada tezroq egallar ekanlar, ular respublikamiz ta'lim tizimini jahon pedagogikasini ilg'or tajribalari bilan uyg'unlashuviga shu darajada jadalroq o'z hissalarini qo'shgan bo'ladilar.

Xulosa qilib aytganda, B.Blum taksonomiyasi yordamida o'qituvchi nafaqat o'quv maqsadlarini aniqlashtirishga, balki ularni o'zaro bog'liq bo'lgan qat'iy ketma-ketlikda joylashtirishga muvaffaq bo'ladi. O'quv maqsadlarining bunday ifodalanishi, o'qituvchi uchun talabalarga, ularning bilish faoliyati holatini tushuntirish, bu faoliyatni yakuniy natija tomon aniq yo'nalish olishga undashi uchun imkoniyat yaratadi. Demak, o'zlashtirish monitoringgi vujudga keladi. Bu taksonomiya test topshiriqlari tuzuvchilar uchun o'quv materialini elementlarini o'quv maqsadlarining qaysi toifasiga muvofiqligini aniqlashga ham qulaylik yaratadi. Bu taksonomiyani qo'llash natijasida identifikasiyalanuvchi o'quv maqsadlarini aniqlash mumkin bo'lmagan darajalarda, ularni nisbatan umumlashgan shaklda ifodalab, test topshiriqlari tuzish imkoniyati yaratiladi. Yoki, avval o'quv maqsadlari taksonomiya toifalari bo'yicha umumiyroq shaklda aniqlanib, so'ngra ularga mos keluvchi va yakuniy natijani yaqqolroq ifodalovchi fe'l tanlanib, so'ngra test topshiriqlarini tuzish mumkin.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O'zbekiston, 2017.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни. ЎРҚ-637-сон. 23.09.2020. – Т.: 2020. – 75 б.
3. Bloom B. S. (Ed). Taxonomy of edicational objectives: The classification of edicational goals: Handbook I, cognitive domain.-New York: Longman., 1956.
4. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogik psixologiya». — T.: TDPU. 2009.
5. Dr Dilorom M. Shamsieva Таксономия основных категорий в процессе обучения русской литературе bosma O'quv uslubiy qo'llanma. «Navro'z» nashriyoti. Toshkent, 2018
6. Nishanova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlash. — T.: Fan. 2003.
7. Pedagogik texnologiya: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik / N.X.Avliyakov, N.N.Musayeva – Toshkent : Cho'lpon NMIU, 2012.
8. Сейитхалилов Э.А., Рахимов Б.Х., Маджидов И.Х. Педагогический словарь справочник. – Т.: Согдиана, 2011 – 700 с.
9. Халперн Д. Психология критического мышления. Питер. 2000.
10. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.